

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۶، شماره ۱، بهار ۱۳۹۲، صفحات ۱۱۳-۱۲۷

عوامل اثرگذار بر مهاجرت روستایی ناشی از خشکسالی: یک مطالعه موردی در استان فارس

مراضیه کشاورز، عزت‌الله کرمی، و عبدالعلی لهساپی زاده*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۲

چکیده

اگرچه مهاجرت یکی از پیامدهای خشکسالی قلمداد شده، اما شمار پژوهش‌های انجام‌شده در راستای تبیین اثرات مهاجرت‌های ناشی از خشکسالی اندک است. از این‌رو، پژوهش حاضر، با بهره‌گیری از روش کیفی و داده‌های استنادی مربوط به یکی از روستاهای دهستان خسویه در استان فارس، به بررسی فرآیند مهاجرت ناشی از خشکسالی و عوامل اثرگذار بر آن در سال ۱۳۸۹ می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از عوامل طبیعی، اقتصادی و اجتماعی موجب مهاجرت دائمی خانوار می‌شوند؛ عوامل طبیعی و اقتصادی زمینه مهاجرت وقت را نیز فراهم می‌سازند؛ همچنین، تصمیم‌گیری برای مهاجرت به‌طور ناگهانی صورت نمی‌گیرد، بلکه برآمده از ناکارآیی سایر گزیدارهای است. سرانجام آنکه علی‌رغم رویارویی مهاجران با دشواری‌های اقتصادی، عاطفی و اجتماعی، مهاجرت همچنان یک راهبرد سودمند قلمداد می‌شود. بنابراین، توصیه می‌شود که برنامه‌ریزان به تسهیل فرآیند سازگاری با خشکسالی از طریق آموزش بپردازند و جریان مهاجرت‌های روستایی را به‌سوی مناطق برخوردار از ظرفیت مناسب برای اشتغال‌زایی هدایت کنند.

* به ترتیب، نویسنده مسئول و استادیار گروه کشاورزی دانشگاه پیام نور (keshavarzmarzieh@pnu.ac.ir)؛ استاد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز؛ و استاد جامعه‌شناسی روستایی دانشگاه شیراز.

کلیدواژه‌ها: خشکسالی/ مهاجرت از روستا به شهر/ مهاجرت موقت/ مهاجرت دائم/ خسرویه (دهستان)/ زرین‌دشت (شهرستان)/ فارس (استان).

* * *

مقدمه

برای بسیاری از خانوارهای کشاورز ساکن در کشورهای در حال توسعه، خشکسالی تهدیدی جدی به شمار می‌رود. این پدیده نه تنها به کاهش تولیدات کشاورزی و تخریب منابع طبیعی می‌انجامد، بلکه معیشت و رفاه خانواده‌های روستایی را نیز به مخاطره می‌اندازد (کشاورز و همکاران، ۱۳۸۹). به همین دلیل، مهاجرت یکی از راهبردهای متدالو مقابله با اثرات ناشی از این پدیده محسوب می‌شود (رضایی و همکاران، ۱۳۸۶؛ صالح و مختاری، ۱۳۸۶؛ فاطمی و کرمی، ۱۳۸۹). (Edwards et al., 2008; Horridge et al., 2005; Speranza et al., 2008؛ ۱۳۸۹)

معدود مطالعات مربوط به مهاجرت‌های ناشی از خشکسالی از طریق تلفیق نتایج به دست آمده از پیمایش‌های بزرگ مقیاس، پایگاه‌های اطلاعات زیست‌محیطی و روش‌های چندمتغیره انجام شده‌اند (مانند ۲۰۰۶ Halliday)، در حالی که ماهیت این‌گونه مهاجرت‌ها پیچیده و پویاست و تصمیم‌گیری برای انجام آن به ندرت در پاسخ به یک محرك خاص صورت می‌گیرد (McLeman and Smit, 2006). از سوی دیگر، در سال‌های اخیر، تمرکز بر رابطه مهاجرت و محیط زیست افزایش یافته (Hunter et al., 2003)، اما در شماری اندک از چارچوب‌های کلاسیک مهاجرت، به عوامل زیست‌محیطی توجه شده و میزان بهره‌گیری از این نظریه‌ها در مطالعات تجربی نیز کمتر بوده است. بنابراین، هنوز یک چارچوب نظری یا مفهومی مناسب برای شناخت رابطه موجود میان مهاجرت و تغییرات زیست‌محیطی نظیر خشکسالی در دست نیست (Hay and Beniston, 2001).

بدیهی است که دستیابی بدین شناخت در گرو ایجاد درکی عمیق از پدیده مهاجرت در شرایط خشکسالی است. از این‌رو، پژوهش حاضر به بررسی فرآیند مهاجرت روستایی ناشی از خشکسالی و عوامل اثرگذار بر آن می‌پردازد.